

Kadirşinaslık ve Öznel İyi Oluş: Suça Sürüklenen Çocuklar Üzerine Nicel Bir Araştırma¹

Gülüşan GÖCEN
Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
gulusangocen@gmail.com

Öz

Bu çalışmanın amacı, suça sürüklenen ergenlerin kadirşinaslık ve öznel iyi oluş eğilimleri arasındaki ilişkinin tespit ve tasvir edilmesidir. Ayrıca yaş, anne-babanın eğitim durumu, kurumlarda arkadaşlarının olup olmaması, uyuşturucu madde kullanma durumlarıyla, ceza infaz kurumunda kalma süreleri gibi değişkenlerin de kadirşinaslık düzeyini farklılaştırıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini Ankara Sincan Çocuk ve Genç Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda kalan adli kurumlarca çocuk olarak kabul edilen, yaşları 14-18 arasında değişen 124 erkek oluşturmaktadır. Adler ve Fagley'in (1992) Takdir Etme (Kıymet Bilme) Ölçeği ve Özen'in (2005) "Öznel İyi Oluş Ölçeği (Lise Formu)" araştırmada uygulanmıştır. Buradan elde edilen bulgulara göre ergenlerin en çok "mukayeseli kıymet bilme", "ibadetsel kıymet bilme" ve "maddi sahipteliklere yönelik kıymet bilme" boyutlarında yüksek ortalamalar gösterdikleri, yakın arkadaşlardan ceza infaz kurumunda tanıdığı olmayanların sosyal çevrelerine daha çok kıymet verdikleri ve sonuç olarak kadirşinaslık eğilimleri ile öznel iyi oluşları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadirşinaslık; Öznel İyi Oluş; Şükür; Suç; Suça Sürüklenen Çocuklar.

Appreciation and Subjective Well-Being: A Quantitative Research on Juvenile Driven into Delinquency

Abstract

The aim of study is to identify and describe the relation between appreciation and subjective well-being of the juvenile driven into delinquency. It has been investigated if it changes or not according to the variables like age, educational status of parents, whether having friends in the institutions or not, the circumstance of using drugs, duration of staying in prison. The sample consists of 124 boys - acknowledged as children by the judicial institutions- between the ages of 14-18 who stay in Ankara Sincan Juvenile Penal Execution Institution. The Appreciation Scale and Subjective Well-being Scale have been applied. It has been seen that the children indicate high-average in the extent of "comparative appreciation", "worshipping appreciation" and "appreciation intended for materialistic ownership"; juvenile who haven't got friends in prison value their social environment more and it has been seen that there are significant relations in positive meaning between appreciation and subjective well-being.

Keywords: Appreciation; Subjective Well-Being; Gratitude; Crime; Juvenile Delinquency.

¹ T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 07.03.2013 tarih ve B.03.0.CTE,0,00,10,203,07/8/2494 sayılı izni doğrultusunda "Suça Karışan Çocuklara Değerlerle Yaklaşım" projesi kapsamında Ankara Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İle Ankara Çocuk Eğitim Evi'nde yapılan uygulanan anketlerden elde edilen verilerin bir kısmı bu çalışmada kullanılmıştır. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Öznur ÖZDOĞAN'a ve Yrd. Doç. Dr Mualla YILDIZ'a da minnettarlığımı buradan sunmak isterim.

Giriş

“Çocuk suçluluğu olgusu var olan yapının çocuğa bakışını en güzel şekilde yansıtmaktadır. Bu yapı birbirine tamamen zıt iki şeyi -çocuk ve suç’u bir araya getirerek en büyük suçu işlemektedir.”

-N. şensoy,1949-

Suçu insandan, insanı suçtan ayırmak; geceyi gündüzden, gündüzü geceden ayırmak ya da her şeyin beyaz, hiçbir şeyin siyah olmamasını beklemek gibi gerçekçi olmayan, hayali bir arzu olarak görülebilir. Fakat hatırdı tutmak gerekir ki suç, kasti olmanın ötesinde insanın hata yapabilme alanı içinden de çıkabilir. İnsanı insan yapan da aslında kusursuz olması değil, kusurlarını fark edebilmesi ve bunu telafi edebilmesidir. Bu noktadan hareket ettiğimiz zaman çocukların de suçla birlikte anılabileceği düşünçesine yakınlaşmış olabiliriz.

Genel olarak suçun tanımına bakıldığında toplumda geçerli olan ortak değerlere, kurallara davranış kalıplarına ters düşen, bunların dışına çıkan eylemler (Bakırcı, 2002: 134), vicdanı sızlatan ve ahlâka aykırı olan şeyler (Alacakaptan, 1970: 2), ifrat ve tefrit noktasını iyi ayarlayamayarak bir anlamda istikametten sapmak (Fındıklı, 1997) olarak tanımlandığı görülür. Tanımın bileşenlerine bakıldığında toplum, ortak kurallar, değerler, davranışlar ve ters düşme kelimeleri öne çıkar. Aslında suça yönelik davranışları, değişik etkenlerin bağlantıları ve bileşimleri oluşturmaktadır. Bu sebeple suçun nedenlerine baktığımızda, suçlunun kişiliğini oluşturan etkenler ile yaşamını sürdürdüğü çevrenin doğal, toplumsal, ekonomik ve kültürel koşullarının ön plana çıktığını görürüz. Fakat burada özellikle vurgulanması gereken nokta, çocukların işledikleri suçların türlerinin de nedenlerinin de yetişkinlerin suçlarından farklı olduğudur ki bundan dolayı farklı bir hassasiyetle ele alınması gerekir.

Çocuk ve suç ilişkisi hukukî fakat; Yörükoğlu’nun da (1997) ifade ettiği üzere bundan daha ziyade *psiko-pedagojik ve sosyal* nitelik arz etmektedir. Kendi öz benliğe, kimliğine, ben bilgisine, insan olma rüşdüne henüz kavuşmamış çocuğun/ergenin işlediği suça - onu bulunduğu kritik gelişme döneminden soyutlayarak- ona yalnızca “suçlu” gözüyle bakarak yaklaşmak, makul, adil ve insancıl değildir. Başta da söylendiği üzere çocuk ve suçluluk ilişkisi çok boyutlu bir mesele olduğu için çözümler ve iyiye doğru yönlendirilmesi yolu da bu çok boyutluluk güzergâhından geçmek durumundadır. Onun iyi ya da kötü olmasını belirleyen eğitim ve yaşantılarıdır. Bu da çocuk suçluluğunun kökeninin hukuksal olmaktan öte psikolojik ve sosyolojik olduğunu gösterir.

Bu konuyla ilgili çalışmalarda 14-18 yaş ergenlerin suçluluğu için kullanılan “*juvenile delinquency*” dilimize “*çocuk suçluluğu*”, “*reşit olmayanın suçluluğu*” olarak çevrilmektedir. Psikolojik açıdan bu dönem ergen olarak da adlandırılmaktadır. Fakat hukukî açıdan 11-18 yaş arası çocuk kabul edilmektedir (Peker, 1994) ki eğitim evlerinin isimleri “ ... Çocuk ve

Gençlik..” ya da mahkemelerin ismi “Çocuk Mahkemeleri” olarak kullanılmaktadır. Birçok araştırmacının da katıldığı tabir üzere “*Suç işleyen çocuk yoktur. Suça itilen çocuk vardır*”. Masumiyet simgesi olarak zihinlerde yer etmiş “çocuk” kavramı ile “suç” kavramını bir araya getirmek kolay olmadığı için konuya ilişkin literatürde de çoğunlukla, “suç işleyen/suçlu çocuk” yerine, hukuk öne çıkarılarak “*kanunla ihtilâf halindeki çocuk*” veya “*suça itilmiş çocuk*” kavramının tercih edildiği görülmektedir (Küntay, 2000: 8-14). Çünkü yaşam tecrübesi çok az olan ve ahlâkî-bilişsel gelişimi/değerlendirmesi tam oturmamış çocukların, işlediği kural ve yasa ihlallerinde sorumluluk tamamen ona ait değildir. Fromm’un (1996) da dediği gibi eğer toplumda hastalıklı bireyler varsa bu bir kaç kişinin değil, bütün bir toplumun hasta olabileceğine işaret olarak almak mümkündür. Çünkü belki de sorun; toplum sağlığı sorunu, insanların severek hayata katılmaları sorunudur. Tek tek bireyleri değil, toplumu iyileştirmek gerekmektedir.

Çocuğun/ergenin kişiliğinin tam ve uyumlu bir gelişim gösterebilmesini mutluluk, sevgi ve anlayış havası içindeki bir aile ortamına bağlayan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi’nin birçok maddesinde ailenin önemi, rolü ve sorumluluğuna ilişkin hükümler (bkz. *Beijing Kuralları, Riyad İlkeleri*’nde de olduğu gibi) vardır. Suça itilen çocuk, ailedeki ve toplumdaki düzensizliklerin bedelini ödeyen ve sonra da topluma ödeten çocuktur ki özellikle bu husus büyük önem arz etmektedir (Yörükoğlu, 1997). Çünkü burada matruşka bebekleri gibi iç içe geçmiş, ilk görünen ve somut olandan başlayarak birbirine bağlı birçok faktörle hareket etmek ve her birini birbiriyle bağlantılı olarak ele almak gereklidir.

Suç Sürüklenmiş Çocuklarda Değerler ve Din İlişkisi

Yalnız gelişmekte olan ülkelerde değil, birçok gelişmiş ülkede de, suç işleyen çocuk oranında artış olduğunu göstermesi bununla ilgili önlem alma düşünce ve uygulamalarını artırmıştır (Pellegrini ve ark., 2000). Toplumda ki suç olgusunun elbette tamamen ortadan kaldırılması mümkün değildir. Fakat tüm dünyada toplumların suçla mücadele edebilmesinin ve suçu azaltabilmesinin başlıca yolu çocuk suçluluğunun önlenmesine yönelik tedbirlerin alınması mümkündür.

Bu çocukların özellikle örselenen duygu, düşünce, değer yapılarının nasıl iyileştirileceği konusunun etraflı bir şekilde ele alınması burada atılacak ilk adımı oluşturabilir. İnsanca yaşam ve toplumsal düzen anlayışını geleceğe taşıyacak çocuklar ise; burada özellikle “*suçla tanışmış ve onu taşıyan ya da taşımak durumunda bırakılmış*” çocuklara daha fazla özen göstermek için gösterilen çaba değerlidir. Bu çaba süreci suçu önleme ya da suç işlendikten sonra rehabilite çalışmaları olarak iki etapta ele alınmaktadır. Bu çalışma bunlardan ikincisine katkı sunmak istemektedir. Eğitim evlerindeki çocukların buradan ayrıldıktan sonra kendileri, aileleri, sosyal çevreleri ile olan ilişkilerine, toplumla hayatla hatta ilâhî/manevî boyutla ilgili ilişkilerine

ışık tutmak, hayatlarının en başında olan bu çocuklar için yeni bir başlangıç ve yeniden inşa çalışmaları için destek sunmak amacındadır.

Değer ve insan, suç ve çocuk, masumiyet ve günah gibi kavram ve karşılaştırmaları daha sıkça andığımız ve konuştuğumuz bu son zamanlarda her ne kadar seküler ve seküler olmayan hayat görüşlerinde farklı ele alınsa da sonuçları ve bugüne düşen izdüşümleri değerlerle ilgili vardığımız ortak nokta: *Değerlerin yitimi ve bozulmasıdır*. Özellikle suç işleme ve işlememe konusunda kişilerin sahip olduğu değerler ve ahlâkî gelişimleri arasında farklılık olup olmadığı öteden beri ele alınan konulardan biri olmuştur. Bugün toplumumuzda görülen suç sorununun, gerçekte bir ahlâk sorunu, insanî ve manevî değerlerden sapma sorunu olduğu görüşü yaygın bir kanıdır (Bayraktutar, 2011:9). Buradan hareketle suça yönelmiş çocuklar için öne çıkan nokta genel olarak hep, onların ahlâkî yargısını kuvvetlendirecek bir değer ve ahlak eğitiminin verilmesi olarak görülmüştür (Yiğit, 2011: 23).

İnsanın değerler ve ahlâkî çatışmalarla ilgili doğasını kavramadan, kendi duygusal ve düşünsel tedirginliklerini anlaması da olanaksızdır (Maslow, 1996). Duygu, değer ve davranışları etkilemesi bakımından insan psikolojisi ve yaşamı üzerinde dinin önemini aynı ahlâk gibi göz ardı etmemek gerekir. Çocukların ahlâkî yapılarının geliştirilmesi hususunda sahip oldukları dinî inançlar ve davranışların da suç işlemelerine engel olup olmadığı ya da olmayacağı konusu araştırmacılarca tartışılmaktadır (Kızmaz,2005).

Bilindiği üzere dinler, kendi inananlarına bu dünyada tüm yapıp etmelerinin karşılığında “ceza” ve “mükâfat” ile karşılaşacakları bir dünya öğretisine inanmalarını emreder. Suç, ceza, mükâfat ve affetme örüntüsü birbiri içine girmiş, karşılıklı ilişki halinde ele alınabilecek bir yapıdır. Bu bağlamda dindar olma, işlenecek herhangi bir suçun cezasının, ölümden sonraki hayatta verileceği yönünde bir inanca sahip olmayı gerektirmektedir. Dinlerin öngördüğü bu inanç biçiminin, dindar bireylerde daha çok suç işlemeye engelleyici bir rol oynadığı belirtilmektedir. Bu yaklaşımın, dinî ve manevî değerlerin belirleyici olduğu toplumlarda belirli düzeyde geçerlilik arz ettiğini söylemek de mümkündür (Kızmaz, 2005: 198). Örneğin Okumuş’a göre (2005) sosyal ilişkilerinde dinin gösterdiği karşılıklı sevgi, saygı, fedakârlık ve empati ile hareket eden çocukların ve bireylerin suça meyletmesi zor görünmektedir.

Din ve suç arasında bir ilişkinin olup olmadığı ve olası bir ilişkinin varlığı durumunda dinin suç üzerindeki etkisinin ne yönde ve büyüklükte olduğu sorunu tespit edebilmek için Baier (2001) 1969 ile 1998 yılları arasında sosyolojik ve psikolojik bakış açısıyla yapılmış altmış araştırmayı incelemiştir. Ülkemizde de yapılan birçok çalışmada din/dindarlık ile suç işleme arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar yapmışlardır (Peker, 1990; Peker, 1994; Özdoğan, 2005; Certel, 2009; Yıldız, 2014) Sonuçta, dinin gerçekte suç üzerinde bazı caydırıcı etkilere sahip olduğu yönünde güven verici bulgular olduğunu belirtmiştir. Din ve suç konusunu ele alan her çalışma dinin

içindeki rehabilite edici, ahlakî, bilişsel ve psiko-terapik yönüne de dikkat çekmektedir. Özellikle değerler eğitimi çalışmalarının son zamanlarda bu kurumlarda sıklıkla yer bulması da bunun bir göstergesidir.

Birçok değer çalışması arasında peki, neden suça itilmiş çocuklarla ilgili bu çalışmada “şükür”, “minnettarlık” ve “kadir kıymet bilme” değerleri öne çıkarılmıştır? Ele alınan konu değerler yelpazesinde en çok zarar gören, yaralanan, hayattan örselenen bu (islahevlerindeki) çocuklar olunca; büyütülmesi/ geliştirilmesi en çok gerekenler arasında da doğal olarak hasarın en çok olduğu, yaranın en çok sızlattıkları öne çıkmaktadır. İster dinî, ister ahlakî motivasyonla olsun insanın içindeki iyiliği en erken zamanda daha çok öne çıkarmasına yardım etmek, daha çok geliştirmek hem insani, hem ahlakî ve vicdanî bir konu olarak sosyal ve bireysel bir sorumluluktur. Belki çocuklar göl, değerler mayadır ya da toplum bir göl çocuklar mayadır ki bu sonuncusu daha doğru gibi görünmektedir. Her an yeniden yeniden doğan bebeklerin varlığı değerlerin masumiyetle yeniden ve yeniden buluşup yeryüzüne inmesi gibi bize tekrar insanlığı aşılır ki. Sezai Karakoç da “Her insan, bir haberdir. Her doğan çocuk bir haber getirir” derken zannımızca bunu kastediyor olmalıdır.

Öznel İyi Oluş ve Kadirşinaslık/ Nedir?

“Çocuk saflığını kaybetmeyen adama, büyük adam denir.”

Mencius

İnsanın mutluluğu, beden ve psikolojik sağlığı, yaşamını sürdürebilmesi için psikoloji literatüründe “ruh sağlığı”, “psikolojik sağlık”, “öznel iyi oluş”, “psikolojik iyi oluş”, “yaşam kalitesi” ya da “yaşam memnuniyeti” kavramları kullanılmaktadır (Linley ve Joseph, 2005: 5-6; Diener, 2000; Ryff, 1989; Ryff- Keyes, 1995). Her birinin ifade etmek istediği anlam ise Dünya Sağlık Örgütü’ne göre “kişinin kendisiyle ve çevresiyle uyum içinde olmasından doğan dengeli ve mutlu bir yaşam, iyi olma hali” olarak tanımlanabilir.

Bunların arasında çalışmamızda kullandığımız öznel iyi oluş, bireyin yaşamının nasıl değerli olduğuna kendisinin karar vermesidir (Diener, 1984: 542-543; 2000: 34-39). Kişinin kendinin iyi ve mutlu olup olmadığına dair algısı, yeterlilik düzeyi, kendinin kendine dair bilişsel farkındalığıdır. İyi olma, kişinin potansiyelinin farkında olarak kendisinin ve geçmişinin, büyüme ve gelişme kapasitesinin, yaşamının amaç ve anlamlılığının, diğer insanlarla olan ilişkisinin kalitesinin, dış dünya karşısındaki hâkimiyetinin ve son olarak da içsel bağımsızlığının geniş bir yelpazede ama bütüncül bir şekilde değerlendirilmesini içermektedir (Ryff- Keyes, 1995). Genel olarak iyi oluş, günlük yaşamda en sık karşımıza çıkan yaşam memnuniyeti; mutluluk, moral gibi kavramların hepsini içerecek bir şekilde “iyi olma halini” ifade eder (Diener ve ark, 2003: 404). Her canlı, kendi özünün, kendine özgü

potansiyelin gelişmesi ile mutlu olabilir. Bu sebeple pozitif bir psikolog olan Seligman'a (2002) göre mutluluk; sahip olunan güçlü yanlar ve olumlu duyguların yaşamın temel alanlarında en iyi şekilde öne çıkarılması, niteliklerin keşfedilmesi, vurgulanıp güçlendirilmesi ile olanaklı olmaktadır.

İnsan olmak aslında hep eksik olmak ve tam olma yolunda uzun ve zahmetli bir yolda olmak demektir. Hele ki bu insan çocuk veya gençse daha fazla eksik ve daha fazla hata demektir. Çocuk suçluluğu, yetişkinlik döneminde işlenen suçlardan farklı olarak, insanın gelişim basamağı olarak hataların en çok yapıldığı zaman dilimine girmektedir. Çünkü yolların ve seğeneklerin en çok ve en parlak görüldüğü, adalet terazisinin tam iç görmediği stres faktörlerinin ağırlılığının tam kaldırılamadığı insanın en zor "problemlili evre" ya da "geçiş evresi" olarak adlandırdığı ergenlik döneminin içinde yer alır. Asi olma kural çığneme, asosyal olma, kimlik çabası kendini ispat etme gibi tüm insanlarda yaşanan bu sürece ait özelliklere ayrıca ekonomik, ailevi, kültürel, sosyal hatta psikolojik faktörlerde eklenince çocuk suçluluğunun zemini olmaktadır (Gördeles ve Çam, 2009; Toprak, 2011:314).

Onların özne ve nesne olarak içinde buldukları tüm hatalar, imkânsızlıklar, ihmaller onların değerler ve duygular dünyasını incitmekte olduğu, iyi oluşlarını etkilediği aşıkârdır. Suçluluk, pişmanlık, umut, özlem gibi başlıca yaşantılar onları "iyi" ve "iyilik" kavramını tekrar ele almaya götürmesi de mümkün olabilmektedir. Bu sebeple çalışmamızın diğer üzerinde durduğu değer ise verilen bir iyilik/ fayda alınıp kabul edildiğinde; o iyiliğe (hediye, nimet, lütfâ) verilen değeri fark etmek, onu verene güzel veya daha güzel bir şekilde karşılık vermek ve kişinin kendisine sunulan bir şey ya da kendisine yapılan bir iyiliğin ardından duyduğu takdir etme, minnettarlık durumunu içeren "şükür" ve "kadirşinaslık"tır (Emmons ve Crumpler, 2000: 57-59; Göcen, 2014:24).

Adler ve Fagley, (2005: 81) takdir etmeyi; bir şeyin, kişinin, olayın, durumun ve davranışın değerini bilmek ve bireyin tüm evrenle kurduğu olumlu duygusal bağ olarak tanımlamaktadır. McCullough ve Emmons (2003) ise takdir etmenin (kıymetini bilmenin) şükretmeyle eşanlımlı olduğunu, bu nedenle bu iki kavramın beraber ele alınabileceğini ifade etmiştir. Bu yüzden şükür araştırmalarının içinde takdir etme (kıymet bilme) şükürün bir parçası olarak da ele alınmaktadır. Kadirşinaslık Türkçe sözlüklerde "değerbilirlik, iyilikbilirlik, kadirbilirlik" olarak geçmektedir. Arapça "vefâ" ve Farsça'da ise "kadr-şinâsi" olarak geçer. Türkçe de daha çok "kadirbilir, kadrini kıymetini bilmek" olarak kullanılmasına karşın; Farsça aslından "kadirşinaslık" olarak da kullanım bulmaktadır.

Günlük dilde şükür ile birlikte kullanılan kadir kıymet bilmek; minnettarlık, kanaatkârlık, teşekkür etmek olarak ailesinden kabul edilmektedir. Çünkü şükür bunların hepsini kapsamaktadır. Yapılan şükür tanımlarda "Bize iyilik yapana, nimet verene karşı söz, fil veya kalple gösterilen sayęı, kadirşinaslık, iyiliğin kıymetini bilme, nimeti ve iyiliği anıp yapana övmedir" şeklinde olduğu üzere

iyilik bilmenin şükür hallerinden biri olarak görülür. Şükürü “*bir başkasının ahlâkî karakterindeki güzelliği fark etme, değerini anlama*” olarak tanımlayan Seligman’a (2002: 172) göre, şükür bir duygu olarak yaşamın kendisine duyulan hayranlık ve takdirin ifadesi olarak kadirşinaslığı içerir. Herkesin gerçekte var olan yerini ve değerini bilip hakkında ona göre işlem yapma, “takdir etme” olarak da kullanılan kadrini bilmek, daha çok değerbilirlik, kadirşinaslık, şükran, fark etme ve ifade etme olarak da kullanılmaktadır.

Şükür etme ve kıymet verme, mutluluğu artırmada psikolojik, sosyal ve dinî kaynakları kullanması bakımından etkili bir faktördür. Bir duygu ve değer olarak varlıkları, bireyin hayatında olumlu yönde duygusal ve sosyal değişimleri sağlayabilecek bir olgudur. Yapılan araştırmalarda şükür ve kıymetini bilme değerlerinin kişinin hem fiziksel hem de psikolojik sağlığına olan katkısı (McCullough ve Emmons, 2003; Göcen, 2014) hem de stres ve depresyonu azaltmada ve önlemedeki etkisi ortaya konmuştur (Ayten ve ark., 2012; Wood ve ark., 2008). İnsanın bir şeye, bir bütüne ait olma hissi ve isteği, şükürü ifade ederken ya da yaşarken güç kazanır. Şükretmek/kadir kıymet bilmek, sorumluluk duyarak gereğini yerine getirme çabasıdır, bu nedenle şükretmeyi bilen insan, ailesine, çevresine, dostlarına, toplum bireylerine ve özellikle kendisine ihtiyaç duyanlara karşı sorumluluğunun gereklerinden kaçmayan kimsedir. Bütün bu özellikler eğitim evinde kalan bu çocuklar için yeniden ele alınması gereken hususlar olduğu için kıymet bilme ve şükür üzerine çalışmalar yapmak onların mutlu ve sağlıklı olmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Hipotezleri

Çocuk ve suç konusu hassasiyetle ele alınması gereken bir meseledir. Çünkü belli bir rüşte ulaşmayan, somut ve soyut kavramlar arasındaki ilişki ve farklılıkları yeterince netleştirememiş, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik süreç içerisinde bulunan bir çocuk/ergenin durumu hakkında bir karara varmak onun geleceğini şekillendirmek sadece oradaki insanların suç olgusunu ele alış yaklaşımına bırakılamaz. Bu nokta tüm insanların o toplumun geleceğini etkiler.

Çocukluk döneminin insan yaşamının en kalıcı ve derin izlerinin ve temelinin atıldığı önemli bir gelişim basamağı olduğu düşünülürse bu zaman diliminde çocuk/ergenlerin suça sürüklenmesi ağır tahribatlara sebep olabilmektedir. Bu noktadan hareketle çalışmamız suça sürüklenen çocukları ve onların iyilik yapma ve iyilik görmeye karşı eğilimlerinin yani şükür, kadir kıymet bilme gibi aldıkları iyilik karşılığında iyilik bilme ve yapma eğilimlerini ele almaktadır. Olumsuz yaşam tecrübeleri içinde örselenen değerleri, duyguları ve düşünceleriyle içinde buldukları zaman, mekân ve şartlar içerisinde kendilerini nasıl hissettikleri yani mutluluk ve yaşam memnuniyetleri de konu edinilmektedir.

Araştırma soruları ve muhtemel ilişkileri gösteren model çerçevesinde, şu hipotez ve alt hipotezler belirlenmiştir: (**H₁**) Katılımcıların demografik özelliklerine göre (anne ve babanın eğitim durumları, daha önce bu kurumlarda arkadaşlarının olup olmaması, uyuşturucu madde kullanma durumlarıyla, ceza infaz kurumunda kalma sürelerine göre) kadirşinaslık eğilimleri farklılık gösterir: (**H_{1a}**) Annesinin eğitim düzeyi yüksek olanların kadirşinaslık eğilimi daha yüksektir. (**H_{1b}**) Babasının eğitim düzeyi düşük olanların kadirşinaslık eğilimi daha düşüktür (**H_{1c}**) Daha önce ceza infaz kurumunda arkadaşları olanlar, olmayanlara göre özellikle sosyal anlamda kıymet bilme boyutunda olmak üzere daha düşük kadirşinaslık eğilimi vardır (**H_{1d}**) Uyuşturucu madde kullanmayan katılımcıların kadirşinaslık eğilimi, diğerlerine göre daha yüksektir (**H_{1e}**) Ceza infaz kurumunda kalma süreleri kadirşinaslık eğilimini olumlu anlamda farklılaştırır. Daha çok kalanlar daha az kalmış olanlara göre daha fazla kadirşinaslık eğilimi gösterirler. (**H₂**) Kadirşinaslık eğilimi ve öznel iyi olma arasında olumlu yönde ve anlamlı bir ilişki vardır: (**H_{2a}**) Kadirşinaslığın alt ölçekleri olan Memnuniyetsel Anlamda Kıymet Bilme (MEKB), İbadetsel Kıymet Bilme (İKB), Sözel Kıymet Bilme (SKB), A'na Yönelik Kıymet Bilme (ANYKB), Aileye Yönelik Kıymet Bilme (AYKB), ile öznel iyi oluş arasında pozitif yönde, (**H_{2b}**) Maddi Kıymet Bilme (MAKB), Sosyal Kıymet Bilme (SKB), Mukayeseli Kıymet Bilme (MUKB) ile ise olumsuz yönde anlamlı bir ilişki vardır.

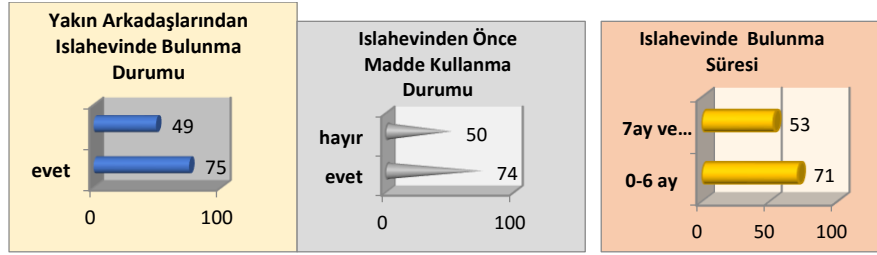
2. Örneklem

Araştırmanın evrenini 2012-2013 yılları arasında Adalet Bakanlığı'na bağlı Ankara Sincan Çocuk ve Genç Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda kalan 124 erkek çocuk oluşturmaktadır. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, veri olarak zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine ele alınmasına imkân tanıyan bir örnekleme türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Bu örneklemede ölçütlere göre seçilen örneklemin, araştırma evrenini bütün nitelikleri ile temsil edebildiği düşünülmektedir.

Çocukların yaş aralığı 14-18 arasında değişmekte olup, 1996'lı doğumlular (araştırmanın yapıldığı tarih ile) 48 kişilik frekans ile çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Çocukların eğitim durumları sorulduğunda çoğunluğun 7.sınıf (%13.7), 8. sınıf (%24.2), ve 9. (%29.0) sınıftan ayrıldıkları tespit edilmiştir. Bu sınıflar ise okul olarak ortaokul yılları ile lisenin ilk yıllarına denk gelmektedir. Çocukların annelerinin okuma yazma durumu sorulmuş, çocukların %74.2'si annelerinin okuma yazması olduğunu, %32'si olmadığını söylemektedir. Benzer şekilde çocukların %85'i babalarının okuma yazma bildiğini, %14.5'i bilmediğini söylemiştir. Bu annelerin okuma yazma oranına göre daha yüksek bir orandır.

Çocukların %60,5'i yakın arkadaşlarından ceza infaz kurumunda bulunanlar olduğunu, %49'u ise bulunmadığını ifade etmiştir. "Daha önce ceza infaz kurumunda bulundunuz mu?" sorusunu ise çocukların %28.2'si "evet", %71.8'i ise "hayır" şeklinde cevaplamıştır. Çocukların ceza infaz kurumu ve eğitim evine girmeden önce buldukları ortamlar nedeniyle uyuşturucu madde kullanımının olduğu bilgisinden hareket ederek ankete katılan çocuklara sorulduğunda yaklaşık %60'ı "evet" diyerek kullandığını, %40.3'ü "hayır" diyerek kuruma girmeden önce kullanmadığını belirtmiştir. Çocukların bu tecrübe içindeki süreci anlamak üzere "ne kadar zamandır ceza infaz kurumunda" oldukları sorulduğunda, çocukların %32'si ki bu en yoğun grubu (39 kişi) oluşturmaktadır "bir yıldan fazla" kaldığını söylemiştir. Daha genel bir tablo oluşturarak analiz işlemi kolaylaştırmak için 6 aydır ceza infaz kurumunda olanlar %57.3 ve 6 aydan daha fazla kalanlar %42.7 olarak ikili grup oluşturmuştur. Bu da bize %28'lik ilk kısımdaki çocukların suçla çok erken tanıştığını, diğer %72'lik grubun ise ilk tecrübesi olduğunu göstermektedir.

3. Veri Toplama Araçları

a) Takdir Etme Ölçeği

Takdir Etme Ölçeği (Appreciation Scale) Adler ve Fagley tarafından 2005 yılında likert tarzda oluşturulmuş bir şükür ölçeğidir. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısını (.94); alt boyutlarının ise (.84) ile (.62) arasında değişen katsayılar olduğunu tespit etmiştir. Orjinali 57 madde olup bu çalışmada kısaltılarak 27 madde şeklinde kısa formu kullanılmıştır. Memnuniyetsel Anlamda Kıymet Bilme (MEKB), İbadetsel Kıymet Bilme (İKB), Sözel Kıymet Bilme (SKB), A'na Yönelik Kıymet Bilme (ANYKB), Aileye Yönelik Kıymet Bilme (AYKB), Maddi Kıymet Bilme (MAKB), Sosyal Kıymet Bilme (SKB), Mukayeseli Kıymet Bilme (MUKB) "olmak üzere sekiz alt boyuttan oluşmaktadır.

b) Öznel İyi Oluş Ölçeği (Lise Formu)

Bu çalışmada Tuzgöl-Dost (2004) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde geliştirilen Öznel İyi Oluş Ölçeği'nin, Özen (2005) tarafından lise öğrencileri üzerinde geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılarak ergenler için uyarlanan lise formu kullanılmıştır. Ölçek, kişinin yaşam memnuniyetini etkileyen

alanlara ilişkin kişisel yargılar ile olumlu ve olumsuz duygu ifadelerinden oluşan 37 maddeli, beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçek maddelerinin 22'si olumlu, 15'i olumsuz ifade şeklindedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 185, en düşük puan ise 37'dir (Özen, 2005). Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı (.91); test- tekrar- test uygulaması sonucu hesaplanan Pearson momentler çarpım korelasyon katsayısı (.82) olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar ölçeğin ergenler için güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir.

4. Veri Toplama İşlemi ve İstatistiksel Analizi

Anket 2013 yılı Aralık ayında dağıtılmış, kısa bir açıklama yaparak gönüllü çocukların içten ve samimi bir şekilde cevaplamaları istenmiştir. Burada özellikle verdikleri cevapların gizliliği üzerinde vurgu yapılmıştır. Daha sonra doldurulan formlar incelenmiş, eksik bırakılmış, hiç doldurulmamış, çok seçeneğin işaretlendiği formlar değerlendirme dışı bırakılmıştır. Verilerin analizinde örneklemin olgusal durumu için önce yüzdeler ve frekans dağılımları hesaplanmıştır. Araştırma soruları gereği örneklemin varyanslardan dolayı bağımsız gruplar *t*-testi ve Mann-Whitney *U* teknikleri kullanılmıştır. Çok yönlü varyans analizinin kullanılabilmesi için gerekli olan dağılım normalliği sağlayan (Levene's testinin *F* değerinin (.05)' den küçük olduğu) sorularda, parametrik bir analiz olan ANOVA, onun parametrik olmayan ölçümü olmadığı durumlar da ise Kruskal Wallis Testi kullanılmıştır. Ayrıca bağımsız gruplar *t*-testi analizinin kullanıldığı maddelerde varyansın eşit olmadığı durumlarda bağımsız gruplar *t*-testi'nin parametrik olmayan ölçümü olan Mann-Whitney *U* tekniği kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2002). Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir.

5. Bulgular

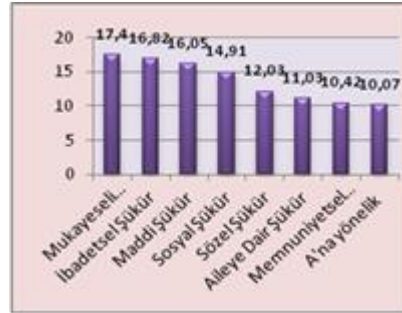
a) Katılımcıların Genel Olarak Kıymet Bilme ve Öznel İyi Oluş Eğilimleri Nasıldır?

Örneklemin kıymet bilme ve öznel iyi oluş eğilimlerinin genel profilini gösteren ortalama puanlar aşağıdaki Tablo I ve Grafik I'de yer almaktadır. Buna göre "kıymetini bilme"nin ($M=108,76$; $std=14,968$), öznel iyi olmanın ($M=124,96$; $std= 15,451$) olduğu görülmektedir.

Tablo1. Suça Sürüklenen Çocukların Kıymetini Bilme Eğilimi ve Öznel İyi Oluş Eğilimi					
	N	Min	Max	Mean	Std.
K. B	124	55,00	183,00	108,76	14,968
ÖiO	124	87,00	177,00	124,96	15,451

KB: Kıymet Bilme; ÖiO: Öznel İyi Oluş

Bu genel bulgular olması istenilen, arzu edilen bir sonuç olsa da diğer yandan beklenen ve gerçekte olan mıdır? Bu soruları sormak tasvir edici yaklaşımı benimseyen bu çalışmanın sınırını aşmaktadır. Fakat hayatın zor şartlarından geçmiş hırpalanmış ve hırpalanmış çocukların genel hayat memnuniyeti, ahlaki gelişim ve mutluluk üzerine yapılan bu tarz araştırmaların birçoğunda benzer sonuçlar elde edilmiştir. Buna dayanarak araştırmacıların da bu yöndeki bulguları yorumlamada farklı kulvarlara ayrıldığı görülmüştür. Bir kısmı bu sonucu ahlâkî gelişimin “kurallara uyan iyi çocuk eğilimi” basamağında olmalarına bağlayarak, sorulara verdikleri cevaplarda, içinde buldukları ruh halini değil, kendilerinden beklendiğini düşündükleri ruh halini beyan ettiklerini söylemektedir. Yani olduklarını değil, olmak istedikleri ya da görünmek istediklerini yansıtmaktadırlar denmektedir. Daha iyimser olanlarsa bu bulguları çocukların özlerine dönmelerine, buldukları imkânların onları rehabilite etmiş olabileceği durumuna bağlamaktadır. Ayrıca bu sonuçlarda teknik nedenlerin de etkili olabileceği (anket maddelerinin anlaşılabilirliği, eğitim seviyelerinin düşüklüğü, ölçülen parametrelerin isabetliliği vb.) de diğer faktörleri de unutmamak gerekir.

Kıymetini bilmenin sekiz alt boyutuna bakıldığında ise buradaki çocukların en çok “mukayeseli kıymet bilme” (M=17,4) de bulduklarını görmekteyiz. Şüphesiz çoğunlukla yaşamda da sıklıkla karşılaştığı üzere kıymet bilme his ve düşünceleri durumlarını daha kötüsüyle karşılaştırma yaparak canlı kalmaktadır. Bunu takiben “ibadetsel kıymet bilme” ile Allah’a karşı bir minnettarlığın (M=16,82) ve “maddi sahipteliklerin kıymetini bilme” (M=16,05) geldiğini görmekteyiz. Buna göre ikinci olarak iyilik ve teşekkür etme his ve yaşantıları dini ritüellerde Allah’a şükrederek yaşamaktadır ve bu sıralamada en çok üçüncü olarak ellerinde bulunan sağlık, yiyecek giyecek, barınak gibi maddi ihtiyaçlarının varlığına şükretme eğiliminde oldukları görülmektedir. İlk üçe giren kadirşinaslıklara baktığımızda çocukların en çok kendi sahip oldukları durumu başka zamanlar ve başka insanlarla karşılaştırma yaparak iyilik bilinçlerini sağladıkları söylenebilir. Buna ilaveten “sosyal/yakın çevrenin kıymetini bilme” (M=14,91), “sözel kıymet bilme” (M=12,03), “ailenin kıymetini bilme” (M= 11,03) gelmektedir. En altta ise

“memnuniyetssel şükür/kıymet bilme ” (M=10,42) ve “a’na yönelik /zamanın kıymetini bilme” (M= 10,07) yer almaktadır.

b)Annenin Okuma-Yazma Durumuna Göre Kıymetini Takdir Etme

Çocuk suçluluğuna etkisi olabilecek faktörlerden biri de anne babaların eğitim düzeyleridir (Yavuzer, 1990: 148; Yavuzer, 2001). Bu konuyla ilgili tespitler yapan çalışmalarda da suça sürüklenmiş çocukların annelerinin babalarına göre eğitim düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir (Öter, 2005: 105-106; Ok, 1989: 86-88; Hesapçioğlu ve Yeşilova, 2011:158). Tablo 2’e göre annesinin okuma yazması olduğunu söyleyenler (X=110.08), olmadığını söyleyenlere göre (X=104.96) daha çok kıymet bilmekte ve hissetmektedir ($t=1.678$; $p<.096$) ki bu da “H_{1a}” hipotezimizin doğrulandığını göstermektedir.

Tablo 2. Annenin Okuma-Yazma Durumu Bakımından Kıymetini Takdir Etme Arasındaki Farklar (t-testi)							
Annenin Okuma Yazma Durumu	N	X	Ss	t	F	p	
Kıymetini Takdir Etme	Evet	92	110,08	14,915	1,678	1,340	,096
	Hayır	32	104,96	14,702			
A'nın Kıymetini Bilme	Evet	92	10,07	2,689	-2,014	3,229	,046
	Hayır	32	11,12	2,028			
Ailenin Kıymetini Bilme	Evet	92	11,03	1,693	2,768	9,180	,007
	Hayır	32	9,96	2,320			
Mukayeseli Kıymet Bilme	Evet	92	18,08	5,905	2,404	,244	,018
	Hayır	32	15,43	3,340			
İbadetsel Kıymet Bilme	Evet	92	17,07	2,852	1,666	,013	,098
	Hayır	32	16,09	2,933			

Annelerin az bile olsa eğitimin olması çocukların aileye gösterdiği (X=11.03, $p<.007$) ve Allah’a gösterdiği *ibadetsel kıymet bilmede* (X=17.07, $p<.098$) ve annelerin çocuklarını teselli için her zaman söylediği “*beterin daha beteri vardır*” ilkesinin bir yansıması gibi görünen *mukayeseli kıymet bilme/şükürde* (X=18.08, $p<.018$) farklılık oluşturmaktadır. Bu da “H_{1a}” hipotezimizin doğrulandığını göstermektedir. Diğer taraftan annelerinin eğitimsiz olduğunu söyleyen çocuklar da *yaşanan annin şükürünü/kıymetini bilmede* (X=10.86, $p<.046$) diğerlerine göre farklılık oluşturmaktadır. İçli (2009: 88) annesi okuma yazma bilmeyen çocukların narkotik ve kaçakçılık suçlarını daha çok işlediklerini, babası ortaokul mezunu olan çocukların ise devlet memuruna hakaret ve sövme suçlarını beklenenden daha çok işlediklerini söylemektedir.

İlginç ama bir o kadar da kabullenilmiş gerçektir ki diğer araştırmalarda da annenin eğitim düzeyi babaya göre ya hiç yoktur ya da düşüktür (Öter, 2005; Ok, 1989; Hesapçioğlu ve Yeşilova, 2011). Çırak (1996) ceza infaz kurumundaki çocukların %34’ünün annesini, %12’sinin babasını, %4’ünün ise en çok kardeşlerini sevdiği, %47’si hepsini sevdiğini, %3’ünün ise hiç birisini sevmediğini söylediğini belirtmektedir. Yavuzer (1994) de büyük bir bölümünün anne ve babalarını eşit düzeyde sevdiğini, ama bir grup da

özellikle anne sevgisinin iki katı olduğunu söylediklerini belirtmektedir. Yine bu çocukların yarıya yakın bir bölümü anne ve babaları tarafından sevildiklerini söylemiş ama ilginç olanı annesi tarafından sevildiğini söyleyen çocukların sayısı, babası tarafından sevildiğini söyleyen çocukların sayısından üç kat daha fazla olmasıdır. Ailede anneye karşı gösterilen bu sevgi annenin çocuk üzerindeki etkisinin babaya göre daha fonksiyonel olduğunu işaret etmektedir. Bu sebeple özellikle eğitim evindeki çocukların üzerinde annenin önemli bir faktör olduğu bir kez daha ortaya çıkmış olmaktadır.

c) Babanın Okuma-Yazma Durumuna Göre Kıymetini Takdir Etme

Buldukları yaş ve gelişim dönemi bakımından bu çocuklar üzerinde annenin etkisi olduğu kadar babanın etkisi de vardır. Bir kuşu uçuran nasıl ki iki kanatsa, çocuğun dengeli bir kişilik ve ruh sağlığı geliştirmesinde de anne kadar babanın etkisi de çoktur. Bu sebepten dolayı çocukların yaşantıları, kişilikleri, sağlıklı gelişimleri üzerinde babanın eğitim durumunun, çocukların duygu, değer ve tutumlarına yansımaları araştırılmıştır. Bu değişkenin kategorilerinde yeter sayı yakalanamadığı için nonparametrik bir analiz tekniği Mann-Whitney U testi kullanılmıştır.

Tablo 3'e göre çocukların babalarının eğitim durumu kıymet bilme ($p>.307$) üzerinde anlamlı bir farklılığa ulaşmamıştır. Buna göre "H₀" hipotezimiz doğrulanmamış görünmektedir. Fakat babasının okuma yazması olmadığını söyleyenler, *yaşanan anın kıymetini bilmede* ($U= 631,000$; $X= 110.08$, $p <.021$) ve *memnuniyetssel kıymet bilmede* ($U= 704,000$; $X= 76.39$, $p <.073$) daha yüksek ortalama yakalamıştır. Babanın eğitim düzeyi çocukların duygu dünyasında anneye diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama bakış açılarının temelini oluşturmada etkili olabilmektedir (Yavuzer, 1990). Özellikle baskıcı, bedensel cezalara yer veren, çocuğa karşı sevgi göstermeyen ailelerde yetişen çocuklarda sıkça saldırganlık belirtilerine, kızgınlık ve öfke duygularına rastlanılmaktadır. Yavuzer (1994) dayakla cezalandırmanın %66.4 oranla daha çok babalar tarafından uygulandığı tespit etmiştir. Bu bulguyla ilgili olup olmadığı müstakil bir çalışmada tekrar ele alınmalıdır fakat araştırmamızda babanın eğitim durumu ile çocuğun yaşam memnuniyetine dair ve yaşanan a'na dair kıymet verme eğiliminin farklılaştığı görülmektedir.

Tablo 3. Babanın Okuma-Yazma Durumuna Göre Çocukların Kıymetini Takdir Etme (Mann-Whitney U-testi)							
Babanın Eğitim Durumu		N	Mean Rank	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p
Kıymetini Takdir Etme	a)Evet	106	61,14	-	-	-	,307
	b) Hayır	18	70,50				
	a)Evet	106	59,45		6302,0	-2,308	,021

A'nın Kıymetini Bilme	b) Hayır	18	80,44	631,000			
Memnuniyetsel Kıymet Bilme	a) Evet	106	60,14	704,000	6375,0	-1,792	,073
	b) Hayır	18	76,39				

Babaları okuma yazma bilmeyen çocuklar, babaları daha eğitimli olan çocuklara göre, hayatın daha çok kıymetli olduğunu idrak etmekte, hayata memnuniyet göstermekte, “bugüne de şükür” diyerek yaşadıkları zamana kıymet vermektedirler. Bu da gerçekten ilginç bir sonuçtur. Sahip olduklarını bilmekle, memnuniyet ya da mutluluk duymak arasında ya da daha genel bir tabirle “sahip olmakla-mutlu olmak”, “imkânlarının farkında olmak” arasında doğru orantılı bir ilişki olup olmadığı günlük hayatta sıkça tartışılmaktadır. Benzer şekilde Göcen (2014) de eğitim durumu yükseldikçe, şükür ve kıymet bilme eğiliminin memnuniyetsel şükürün düştüğünü tespit etmiştir. Eğitim evindeki bu çocukların da dışarıdaki çocuklardan farklı olmayıp “her çocuğun ailesinin bir görüntüsü olduğu” ilkesince ayna gibi geldikleri yaşamı yansıttıkları görülmektedir.

d) Ceza İnfaz Kurumunda Bir Yakın Arkadaş/ lar Bulunma Durumuna Göre Kıymetini Bilme

Ailesinde olduğu gibi arkadaşlarını da model aldığı için çocuğun suç işlemede arkadaş çevresinin rolü önemlidir. Özellikle biyolojik ve psikolojik sorunları olan, otoriteye tahammül edemeyen çocuklar ergenlik döneminde bir araya gelerek suç çeteleri oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar da bunu desteklemektedir ki, suçluluk eylemi tek başına olmaktan çok küçük gruplarla yapıma eğilimindedir (Akalin, 1999: 33).

Tablo 4'e bakıldığında çocukların ceza infaz kurumunda yakın arkadaşlarından birinin bulunma durumu, kıymet bilme eğilimi ($t=-.864$; $p>.389$) üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulgulanmıştır. İlginç bir sonuçtur ki kıymet bilmenin alt boyutları arasında insanlar arası yakın ilişkileri özellikle arkadaşlarla ilişki düzeyine odaklanan “sosyal çevreye gösterilen kıymet bilme” boyutunda, bu kurumlardan birinde yakın çevresinden ya da arkadaşlarından birinin olmadığını söyleyenlerin ($X=61.28$) daha çok arkadaşlığa kıymet verdikleri görülmektedir ($t=-2.046$; $p<.043$). Buna göre “ H_{1c} hipotezimiz doğrulanmaktadır.

Tablo 4. Yakın Arkadaşlarından Ceza İnfaz Kurumunda Bulunma Durumu Bakımından Kıymetini Takdir Etme (t-testi)							
		N	X	Ss	t	F	p
Kıymetini Takdir Etme	Evet	75	107,82	14,700	-,864	,597	,389
	Hayır	49	110,20	15,412			
Sosyal/ Yakın Çevrenin Kıymetini Bilme	Evet	75	14,37	4,096	-2,046	6,411	,043
	Hayır	49	15,75	2,912			

Araştırmalar suça sürüklenmiş çocukların yarısından fazlasının suç işleyen arkadaşlarının olduğu, yarıya kadar bir bölümünün de olmadığını

göstermektedir (Çırak, 1996; Uluğtekin, 1991). Yavuz'un (2003) araştırmasında %69'u arkadaşlarının suç işlemlerinde etkili olduğunu, söylerken, Kabasakal ve ark. (1997) ise hükümlü çocuklara tahliye sonrası eski arkadaşlarını isteyip istemedikleri sorduklarında %75'inin "hayır", %21'ininse "evet" dediklerini belirtmektedir. Bu bulgu da çocukların eski çevrelerine dönmek istemediklerini göstermektedir. Kıymet verme, iyiliğe odaklı olmak, insanın başkalarından gelen iyiliğin, sevgi ve dostluğun farkına varılmasını sağlamaktadır (Göcen, 2014: 107). Bu sebeple Emmons'a (2009: 47) göre şükür, insanların diğer insanlar tarafından sevildiğini ve değer verildiğini hissettirerek, insanlar arasındaki arkadaşlık ve dostluk duygularını artırmaktadır. Fakat burada bunun tam tersi olarak güven duygusu zedelendiği için bu değerler kaybolmaktadır.

e) Kuruma Gelmeden Önce Bağımlılık Yapan Zararlı Madde Kullanma/ma Durumuna Göre Kıymetini Takdir Etme

Çocukların suça sürüklenmesinde etkili faktörlerden biri olan uyuşturucu madde kullanımı, satımı ve dağıtımı da çocuk ve suç konusunu ele alırken üzerinde durulması gereken başlıklardandır. Ne yazık ki çocukların psikolojik sağlıkları kadar fiziksel sağlıklarını da tehdit eden bu tür maddeler, çocukların yaşamak ya da para kazanmak için indiği ortamlarda rahatlıkla ulaşabilecekleri mesafede olmaktadır. Yapılan araştırmalarda Kürşad (2012: 116) ve Ögel ve Aksoy (2007) bu kurumdaki çocuklardan bağımlılık yapıcı madde kullananların oranının, kullanmayanların oranından fazla olduğunu tespit etmiştir. İşman (2002) da çalışmasında, suça yönelmiş çocukların ailelerinin %17,3'ünün uyuşturucu madde kullandıklarını, bunlardan esrar kullanım oranının ise %46,2 olduğu ifade etmektedir.

Tablo 5'e göre çocukların eğitim evine girmeden önce bağımlılık yapan zararlı madde kullanmayan çocukların ($X=111.76$), kullanmış çocuklara göre daha çok kıymet bilme eğiliminin olduğu ($t=-1.84$; $p>.067$) ayrıca sosyal/yakın çevrenin kıymetini bilme olarak adlandırdığımız arkadaşlara yönelik kıymet bildirmede eğitim evine girmeden önce bağımlılık yapan zararlı bir madde kullanmayan çocukların ($X= 15.82$) daha yüksek ortalamalar aldığı tespit edilmiştir. Buna göre "H_{1d}" hipotezimiz doğrulanmış görünmektedir.

Tablo 5. Eğitim Evine Girmeden Önce Bağımlılık Yapan Zararlı Madde Kullanma Durumuna Göre Kıymetini Takdir Etme (t-testi)							
Bağımlılık Yapan Zararlı Madde Kullanma Durumu	N	X	Ss	t	F	p	
Kıymetini Takdir Etme	Evet	74	106,74	13,628	-1,84	,722	,067
	Hayır	50	111,76	16,444			
Sosyal/ Yakın Çevrenin Kıymetini Bilme	Evet	74	14,31	3,846	-2,250	1,747	,026
	Hayır	50	15,82	3,372			

İnsanın bir şeye, bir bütüne ait olma hissi ve isteği, şükürü ifade ederken ya da yaşarken güç kazanır. Değer bilmek ve şükretmek, sorumluluk duyarak

gereğini yerine getirme çabasıdır. Bu nedenle şükretmeyi bilen insan, ailesine, çevresine, dostlarına, toplum bireyelerine ve özellikle kendisine ihtiyaç duyanlara karşı sorumluluğunun gereklerinden kaçmayan kimsedir. Fakat yakın arkadaşlarla ilişkilerinde, onların hayatlarına katkılarını takdir etmeyi içeren “sosyal şükür” boyutunda bu maddeleri kullanan ve kullanmayanlar açasından fark oluşması gerçekten manidardır. Çünkü çocuk ve ergenlere bu yasak maddelerin ulaşımı ve haberdar edilmesinde arkadaş ve yakın ilişki kurulan çevrenin önemi ortadadır. Zararlı madde kullanmış çocukların iyilik bilme ve takdir etme, arkadaşlık dostluk güven ve samimiyetin kıymetini bilme eğilimi, hiç bu tür maddelerden kullanmamış olanlara göre daha düşüktür ve bunları kullanmayanlar hayatlarındaki iyi olan şeylerin daha çok farkındadırlar.

f) Eğitim Evinde Bulunulan Zamana Göre Kıymetini Takdir Etme

Tablo 6'e göre eğitim evinde bulunma süresinin çocukların kıymetini bilme eğiliminde ($t = .044$; $p > .965$) anlamlı bir farklılık oluşturmadığı gözlenmiştir. Eğitim evinde bulunma süresinin uzunluğu ya da kısalığının memnuniyet anlamında, sözel, yaşanan ana yönelik ve aileye yönelik kıymet bilmede farklılık meydana getirdiği tespit edilmiştir. Bu da “ H_{1e} ” hipotezimizin bütünsel olarak doğrulanmadığını göstermektedir fakat boyutlar düzeyinde doğrulandığı sonuçlar da olmuştur.

Buna göre 7 ay ve üstü zamandır eğitim evinde olduğunu ifade edenlerin, ilk 6 ayı içinde olanlara göre daha fazla memnuniyete yönelik kıymet bilmede buldukları ($X = 10.84$, $t = -1,874$, $p < .063$), daha fazla ailenin kıymetini ($X = 1.793$, $t = 1,949$, $p < .075$), daha fazla yaşanan anın kıymetini bildikleri ($X = 10.92$, $t = -2,197$, $p < .030$) tespit edilmiştir. Buradan çocukların eğitim evinde bulunma sürelerinin onların kendilerini iyi hissetme ve buna paralel bir parametre olan yaşamdan memnuniyet üzerine kurulu şükürde etkili olduğu görölmektedir. Eğitim evinde geçen süreye eşdeğer olarak yaşanan zamanın kıymetine yönelik önemin, ailenin varlığına yönelik şükürün ve kıymetin belki bunu tetikleyen özlemlerle arttığı görölmektedir.

Tablo 6. Eğitim Evinde Bulunulan Süre Bakımından Kıymetini Takdir Etme (t-testi)							
Eğitim Evinde Bulunulan Süre Durumu		N	X	Ss	T	F	P
Kıymetini Takdir Etme	a)0-6 ay	71	108,81	16,296	,044	,476	,965
	b) 7ay ve üstü	53	108,69	13,133			
Memnuniyet Anlamında Kıymet Bilme	a)0-6 ay	71	10,11	2,207	-1,874	,035	,063
	b) 7ay ve üstü	53	10,84	2,106			
Sözel Olarak Kıymet Bilme	a)0-6 ay	71	12,47	2,383	2,296	,521	,023
	b) 7ay ve üstü	53	11,43	2,663			
A'nın Kıymetini Bilme	a)0-6 ay	71	9,91	2,567	-2,197	,107	,030
	b) 7ay ve üstü	53	10,92	2,479			

Ailenin Kıymetini Bilme	a)0-6 ay	71	10,49	2,027	-1,793	1,949	,075
	b)7ay ve üstü	53	11,11	1,728			

Ceza infaz kurumunda güne gün eklendikçe çocukların ailelerine, yaşanan zamana ve hayata karşı minnet, şükran ve kadir kıymet bilme hissini arttırdığı görülmektedir ki bunun tersi de doğrudur. Çünkü eğitim evi tecrübesinin çocuklar için ilk defa olsun ya da olmasın zorluk derecesi değişse de kolay olmadığı aşikârdır. Kendini ele alma, eleştirme, yapılan hatalar kimi zaman azalan umutlara ya da derin pişmanlıklara dönüşebilir. Fakat ilk zamanlarda çocuğun geçmişi müzakere etmesi, gelecek kaygısı ve yaşanan anın pişmanlığından dolayı kendi kendilerini ya da ailelerini değerlendirmelerinde olumsuz ve suçlayıcı bir yaklaşım da ortaya çıkmaktadır. Ergündüz (2010:187) ve Germeç (2002) çalışmalarında yargılaması devam eden suça karışmış olan çocukların işledikleri suça karşı olan duygularını incelemiş, çoğunlukla pişmanlık, üzüntü ve ailesine karşı utanç duyduklarını belirlemiştir. Bu duygulardan etkilenmesi muhtemel olmakla birlikte ilginç bir bulgu ortaya çıkmıştır ki, çocukların kıymet bilmeye yönelik hissiyatlarını içeren sözel şükür de artış olduğu görülmüştür.

Aileleriyle olan ilişkileri kadar buradaki iletişim kurdukları insanlarla olan diyalogları da bunda etkili olabilmektedir. Örneğin Kabasakal ve ark. (1997) araştırmasında hükümlü çocukların %60.36'nın eğitim evinde arkadaşları ile iyi anlaştığını, %38.74'ünün ise şikâyetçi olduklarını ifade ederek eğitim evinde gerek personelin, gerek okul personelinin, gerekse arkadaş çevresinin olumlu olmasının çocuğun tahliye sonrası kaygılarını azalttığını belirtmektedir. Yine Çakıl (1992) suç işleyen çocukları suç işlemeyen çocuklarla içsel ya da dışsal denetimli oluşlarını karşılaştırmış ve uzun süre eğitim evinde olanların kısa süreli ceza alanlara göre daha dışsal denetimli olduklarını tespit etmiştir. Yani eğitim evinde daha uzun süre kalan çocuklar, çevrelerindeki insanlarla olan iletişimlerinden, onların algı düşünce ve paylaşımlarından kendi kararları ya da duygu ve düşünceleri bakımından daha çok etkilenmektedir.

g) Kıymetini Takdir Etme ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiler

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. KB	r	-									
2. ÖİO	r	,408**	-								
3. MEKB	r	,629**	,397**	-							
4. İKB	r	,524**	,087	,286**	-						
5. SKB	r	,680**	,305**	,302**	,337**	-					
6. MAKB	r	,745**	,293**	,595**	,369**	,449**	-				

7. SKB	r	,574**	,270**	,258**	,151	,446**	,279**	-			
8. ANYKB	r	,547**	,274**	,432**	,109	,362**	,423**	,201*	-		
9. AYKB	r	,417**	,112	,183*	,124	,164	,376**	,139	,060	-	
10 MUKB	r	,699**	,262**	,268**	,238**	,326**	,343**	,207*	,243**	,250**	-
KB: Kıymet Bilme, ÖİO: Öznel İyi Oluş, MEKB: Memnuniyetsel Anlamda Kıymet Bilme, İKB: İbadetsel Kıymet Bilme, SKB: Sözel Kıymet Bilme, MAKB: Maddi Kıymet Bilme, SKB: Sosyal Kıymet Bilme, ANYKB: A'na Yönelik Kıymet Bilme, AYKB: Aileye Yönelik Kıymet Bilme, MUKB: Mukayeseli Kıymet Bilme											
**p<.01 *p<.05 düzeylerinde anlamlıdır.											

Tablo 7'de kurumdaki çocukların *öznel iyi oluşu* ile *kıymetini bilme* eğilimine bakıldığında her ikisi arasında istatistikî olarak anlamlı ve pozitif yönde güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = ,408$, $p < .001$). Burada pozitif ve yüksek bir ilişkinin tespit edilmesi kıymet bilmenin çocukların iyi oluşlarına katkı sunduğunun ve mutluluklarına destekleyici olduğunun bir tespiti olarak kabul edilebilir. Göcen (2014) de araştırmasında şükür ve kıymet bilme hissi ve yaşantısının artmasıyla, kişinin kendini iyi hissetme algısının yükseldiğini, azaldığında da psikolojik iyi oluş algısının düştüğünü belirlemiştir.

Bulgulara göre *öznel iyi oluş* ile *memnuniyetsel şükür* ($r = ,397$, $p < .001$) arasında pozitif ve en yüksek düzeyde olmak üzere; *sözel olarak kıymet bildirme* ($r = ,305$, $p < .001$), *maddi sahipteliklere şükür* ($r = ,293$, $p < .001$), *yaşanan an'ın kıymetini bilme* ($r = ,274$, $p < .001$), *sosyal/yakın çevrenin kıymetini bilme* ($r = ,270$, $p < .001$) ve *mukayeseli şükür/kıymetini bilme* ($r = ,262$, $p < .001$) arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. *Memnuniyetsel şükürün* öznel iyi oluş ile en yüksek derecede pozitif yönde bir ilişki kurması her ikisinin de kişinin hayata bakış açısında birleşmesinden kaynaklanmaktadır. Kıymet bilmek aslında bir yaşam memnuniyetidir. Yani kişinin hayat memnuniyeti arttıkça, hayatına ve içindekilere verdiği değer de artmakta yaşamdan duyduğu olumlu duygular çoğalmaktadır.

Ceza infaz kurumundaki çocuklarda *aileye yönelik şükürün* en çok *maddi sahipteliklerin kıymetini bilme* ile yüksek korelasyon göstermesi ($r = ,376$, $p < .001$), çocukların ailenin sunduğu maddi imkanlarla tatmin olup olmadıklarını açığa çıkaran bir işaret olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda ailenin değerini bilme temel ihtiyaçlar bazında yiyecek, giyecek, barınak ve sevgi ihtiyaçlarını gideren somut bazda ihtiyaçları içerdiğinden, maddi imkânlar dâhilinde aile de bu kapsamda ilişkilendirilmiş olabilir. Çocukların aileye yönelik minnettarlıkları olmadığında kıymet verilecek maddi bir neden de görmemiş olmaları bu durumu doğrudan niteliktedir.

Ailelerin ekonomik durumlarının ve eğitim seviyelerinin düşük olması, yaklaşık her üç çocuktan birinin parçalanmış ailelerden geliyor olması, ailelerinin yarısından fazlasında daha önce suç işlemiş bireylerin bulunmasına rağmen yine de ailenin kadrini bilmek eğiliminin çocuklar da yüksek olduğu görülmektedir. Genel kadirşinaslık eğiliminin, mukayese ederek şükretme ve hayata karşı memnuniyet gösterip, memnuniyete yönelik kıymet bilmeye pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Düşük sosyo-

ekonomik ve kültürel düzey, suça yönelten tek neden olmasa da suça elverişli bir ortam hazırlamaktadır. İnsanın genel olarak hayata insanlara kıymet verme hissi bilgisi ve yaşantısı içinde olması maddî ve manevî imkân ihtimâl ve sahipteliklerle ilişkilidir. Fakat bu gelişim dönemindeki çocukların daha çok gözle görülür somut maddî imkânlara daha çok önem verdikleri hatırd tutulursa en temel ihtiyaçlar konusunda mahrumiyet içinde oldukları görülür. Özellikle de maddî imkânlara gösterilen kıymet bilme ve şükürün çocukların öznel iyi oluşlarını ve memnuniyetsel şükürleriyle pozitif yönde yüksek ilişkili çıkması, çocukların mutlu olmaları hayata iyimser bakmalarında etkili olduğu düşüncesine götürmektedir.

Suça yönelen çocukların, küçük yaşlarda çalışmak zorunda kaldığı görülmektedir. Germeç (2002), Ankara eğitim evinde suça karışan çocuklara uyguladığı ankette, çocukların %68'inin eğitim evine girmeden önce bir işte çalıştıkları,%32'sinin ise çalışmadıkları bilgisine ulaşmıştır. Çocuk suçluluğunda etkili olan, ailenin gelir düzeyinin düşüklüğü değil, bunu nasıl algıladığı ve çocuklara nasıl yansıttığıdır. Fakirlik ya da maddî imkânların darlığı tersi yönde de etkili olabilir, çocukların eğitime daha sıkı tutunmasına da yol açabilir. Çocukların suçla karşılaşmaları ve içinde olmaları asla bir tek nedenle açıklanamaz. Tüketim çılgınlığı içinde neyin ihtiyaç olup olmadığı konusunda kafası karışık olan yalnızca çocuklar değil, yetişkinler de gerçek gereksinmelerini, gereksinme sandıkları şeylerden kolaylıkla ayırt edememektedir.

Bu dönemde arkadaş ve yakın arkadaş çevresinin çocuk üzerinde büyük etkilerinin olduğu hatırlanırsa ailesi dışında kurduğu, yakındaki insanları algılama yaklaşımı olumlu ise çocuğun öznel iyi oluşu yükselmekte, değilse düşmektedir. Yakınında hayatına olumlu katkılar sunan insanlar olduğu eğiliminde olan çocuklar, genel olarak daha çok kadirşinas yani şükür, minnet ve kıymet verme eğilimleri daha yüksek yaklaşım göstermektedirler. Buna göre, ergen için arkadaş ve arkadaş grubunun önemli olduğu, aile içi ilişkilerinin orta-kötü olma durumunda görüşmeler sonucunda sağlanan farkındalıkla sosyal şükür ile arkadaş desteğine daha çok önem verdikleri çıkarımı yapılabilir (Gördeles ve Çam 2009:231).

Sigara, alkol, madde kullanımı ve kural dışı davranışlarda bulunma eylemlerini arkadaşlarının davranışlarını gözlemleyerek yaptıkları ifade edilmektedir. Bu da çocukların aileleri dışında yakın ilişki kurduğu çevresine karşı içinde buldukları kıymet verme şükür ve minnet hissetme eğilimleri üzerinde olumsuz etki bırakabilmekte, yakın ilişki içindeki insanlara karşı güven ve iyilik hissinin zedelenmesine yol açabilmektedir. Özellikle bu tür suç ortamının şekillendirdiği çevrelerde oluşan ilişkilerde görülen bağımlılık yapıcı madde kullanımı yakın çevrelerine olan bakışında önemli bir rol oynayabilmektedir (Silverman ve Caldwell, 2008: 333-343; Dağlar, 2004; Köseoğlu, 2011:72).

Yaşanan zamanı en büyük nimet olarak gören kişi, çevresindeki her şeye şükrederek, yaşamdan tat ve huzur almasını bilir. Sevinç, değer ve iyilikbilirliği; bu da huzur ve yaşam memnuniyeti harekete geçirebilmektedir. Tablo 7’de görüldüğü gibi yaşanan ana şükür en yüksek memnuniyetsel şükürle pozitif yönde anlamlı ve yüksek bir ilişki göstermiştir ($r=,432, p< .001$). Göcen (2014:158) de çalışmasında şükretmenin, yaşanılan ânı, fark etme hissiyle de yakından ilişkili olduğundan bahsetmiştir. Aynı şekilde Allah-insan ilişkisinde en önemli bağlardan biri iyiliğin alınıp, verilmesi, bunun farkındalığıdır. İnsan- insan ilişkisindeki minnettarlıktan farkı burada alınan iyiliğin, güzelliğin miktarıdır ki eşitlik sağlanamadığında, “daha fazla verene” karşı duyulan minnettarlığın büyük olması, iyilik bereketi ve sevincinin ortaya çıkmasıdır. Buna paralel olarak Tekin (1996) araştırmalarında suçlu çocukların ibadet etme durumlarını incelemiş ve %45.7’sinin namaz kıldığını fakat bunların beş vakit namaz kılmadığını, %82.8’isinin ise oruç tutmakta olduklarını tespit etmiştir. Aksi yönde kuruma geldikleri ilk dönemde dine yönelimin fazla olduğu, fakat bunun zamanla azaldığı yönünde çalışmalar da mevcut olması bu konunun daha fazla çalışmasını işaret etmektedir (Yıldız, 2014).

Sonuç

Araştırmada, suça sürüklenmiş çocukların kadirşinaslık ve mutluluk eğilimi ve bunların demografik değişkenler ile ilişkisi ele alınmıştır. Ankara’da eğitim evinde bulunan yaşları 14 -18 arasında değişen 124 erkek çocuğa uygulanan “Takdir Etme” ve “Öznel İyi Oluş Ölçeği” sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Bir çocuğun suça yönelmesinde birçok faktör söz konusudur. Fakat bu çalışmada vurgulanan sebeplerden çok sonuçlardır. Bu noktada çocukların duygu ve düşüncelerinin farkındalığının artırılmasına, erdemli bir birey olarak toplumda yer almasını sağlayacak değerlerin güçlendirilmesine “kadirşinaslık” bağlamında dikkat çekilmek istenmiştir.

“Kıymet”li bir hayat, bilinçli bir seçimin sonucu yaşanan bir hayat tarzıdır. Hayatın bir nimet olduğu düşüncesiyle kıymetli bir yaşam tarzını sečenler, kendisini hayatın kurbanı olarak değil, hayatı kendisine sunulan bir armağan olarak göreceklerdir. Bu sebeple çalışmaların önleme ve rehabilite etme olarak iki etaplı yürütülmesi gerekir ki artış gösteren bu tablodaki sayısal ifadeler iyileştirilebilsin. “İyi”nin ve “iyiliğin” kıymet görmesi, yaşama iyimser bakabilmenin, umutla inançla hayata sarılabilmenin ön şartıdır. Kadirşinaslık , şükür, vefa minnettarlık da bunu sağlamaktadır.

Çocukların suça yönelmesinde, içinde yaşadığı “aile” ve “akran” çevresi tetikleyici rol oynamaktadır. Örneğin Cohen (1955) suça karışan çocukların anne babalarına olan öfkelerini onların yerine koyduklarını insanlara yönelttiklerini öne sürmüştür. O zamanda çocuklar ceza infaz kurumundan tahliye olduklarında, bahsi geçen ortama geri dönmek durumunda kaldıklarında suç üreten ortamın bertaraf edilmemesi çocuğu fasit dairenin

içine sokmaktadır (Yıldız, 2009: 1105-1112). Bir toplumun geleceğini iyi kurması, çocuklarını iyi yetiştirmesi, değer ve normlarına saygılı bir bireyler oluşturması o toplumu sağlıklı, huzurlu ve üretici kılacaktır.

Çocuk suçluluğunun önlenmesinde okulların da etkili olması beklenir. Çünkü suç işleyen çocukların büyük bir kısmı aynı zamanda öğrencidir ve eğitimini bırakmış olanlardır. Özellikle son zamanlarda gündeme gelen değerler eğitimi çalışmaları çözüm için bir gayret ve umut verici bir girişimdir ama henüz rühdünü ispat etmemiştir. Kıymet bilme, şükretme gibi değerleri içselleştirebilmesi için aile ve okuldan sonra belki de son kurumsal dokunuş, rehabilite olma şansı eğitim evlerinde olmaktadır. Bu kurumlar birer eğitim kurumu olarak görülerek sistemi, işleyişi o yönde daha çok geliştirilmelidir. Suç olgusu tamamen ortadan kaldırılamasa da araştırmalardan çıkan tespitlerden anlamaktayız ki suçu ve suçluyu azaltmanın yolunu bulabilmek mümkündür. İyilik bilme, iyilik etme ve iyilik verme sevinci enerjisi veren kadirşinaslık, şükür, minnettarlık gibi değer, duygu ve kişilik özellikleri insana mutluluğun yollarını göstermektedir.

Kaynakça

Adler, M. G., Fagley, N. S. (2005). Appreciation: individual differences in finding value and meaning as a unique predictor of subjective well-being, *Journal of Personality*, 73, ss. 79-114.

Akalın, N., (1999). *Suça itilmiş çocukların adli tıp açısından incelenmesi ve ceza infaz kurumunda bulunan suça itilmiş çocukların deskriptif olarak incelenmesi*, Yüksek lisans tezi, İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Alacakaptan, U. (1970). *Suçun unsurları*, İstanbul: Sevinç Matbaası.

Ayten, A., Göcen, G., Sevinç, K., Öztürk, E. E. (2012). Dini başa çıkma, şükür ve hayat memnuniyeti ilişkisi: hastalar, hasta yakınları ve hastane çalışanları üzerine ampirik bir araştırma, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(2), ss. 331 -341.

Baier, C. J. (2001). If you love me, keep my commandments: a meta-analysis of the effect of religion on crime", *Journal of research in Crim & Delinquency*, 38 (1), 3.

Bakırcı, K. (2002) Child labour and legislation in Turkey, *The International Journal of Children's Rights*, 10, 1, ss 55-72.

Büyüköztürk, Ş. (2004). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*, 4. Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Certel, H. (2009). *Suçlularda Dine Dönüş*, Ankara: Nobel yayınları.

- Çakıl, N. (1992). *Suç işleyen ve işlemeyen çocuklarda denetim odağını etkileyen bazı değişkenler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Çırak, S., (1996). *Elazığ çocuk eğitim evinde suç işleme nedenlerinin araştırılması*. Gazi Üniversitesi Meslek Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Diener, E., (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 93, 542–575.
- Diener, E., Emmons, R.A., Larsen, R.J., Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75.
- Diener, E., (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index, *American Psychologist*, 55,(1), 34-43.
- Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2003). Personality, culture and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology*, 403-425.
- Emmons, R. A. (2009). *Mutluluğun anahtarı: Şükretmek -teşekkür ederim*. Çev. Neslihan Kül. İstanbul: Doğan Kitap.
- Emmons, R.A., Crumpler, C.A. (2000). Gratitude as human strength appraising the evidence. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19(1), 56-96.
- Ergündüz, Z. Ş. (2010). *Çocuk suçluluğunda çocuk istismarı olgularının değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Fındıklı, R. (1997) *Ders Notları*, Polis Akademisi, Ankara.
- Fromm, E., (1996) *Sağlıklı toplum*, çev. Y. Salman, Z. Tanrısever, İstanbul: Payel Yayınları.
- Germeç, E. (2002) *Suçlu çocukların yeniden topluma kazandırılması (Ankara eğitim evi örneği)*, Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Göcen, G. (2014). *Pozitif psikolojiden din psikolojine köprü şükür*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Gördeles, B. N., Çam, O. (2009). Suça yatkın ergenlerde olumlu kişilerarası ilişkiler geliştirme programının etkinliğinin incelenmesi, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 226-232.

- Hesapçioğlu, T. S., Yeşilova, H. (2011). Muş'ta çocuk-ergenlerde adli psikiyatrik değerlendirme: suçu önlemeye bir bakış, *Suç Önleme Sempozyumu*, 153- 161.
- İçli, T. G., (2009). *Çocuk suç ve sokak*, Başbakanlık, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yayın no: 142, Ankara.
- İşman, Ş. (2002), *Çocukluk çağı istismarı ve ihmalinin çocuk suçluluğuna etkisi*, Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kabasakal, E., Keçeciler, R., Özcan, S., Özkan, M., Öztürk, M., Taş, D. (1997). Ankara Kabala çocuk eğitim evinde kalan hükümlü çocukların tahliye sonrasına yönelik kaygılar ve bunları etkileyen faktörler. *Uzmanlık Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Yüksek Okulu, Ankara.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kızmaz, Z. (2005). Din ve suçluluk: Suç teorileri açısından kuramsal bir yaklaşım, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1),189-215.
- Köseoğlu, M., (2011). *Çocuk suçluluğunda arkadaş çevresinin rolü*, Yüksek lisans tezi, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Küntay, E. (2000), Kanunla ihtilaf halindeki çocuklar, *Polis Dergisi*, 41, EGM Y. ss.8-14.
- Linley, P. Alex, Joseph, S., (2005), Positive psychological approaches to therapy, *Counselling and Psychotherapy Research*, 5(1), 5-10.
- Maslow, A. (1996). *Dinler, değerler ve doruk deneyimler*. Çev. Koray Sönmez. İstanbul: Kural Dışı Yayınları.
- Ok, A., (1989). *Kurumlar ve suçlu çocuklar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Okumuş, E., (2005), Çocuk suçluluğunun önlenmesi ve İslâm, *İslâmiyât*, 8, 2, 91-110.
- Ögel, K., Aksoy, A. (2007) Tutuklu ve Hükümlü Ergenlerde Madde Kullanımı, *Bağımlılık Dergisi*, 8, 11-17.
- Öter, A., (2005). *Çocuk suçluluğunun toplumsal nedenleri*, Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Özen, Ö. (2005). *Ergenlerin öznel iyi oluş düzeyleri*. Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Özdoğan, Ö., (2005). *İsimsiz Hayatlar: Manevi Ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma Ve Öze Dönüş*. Ankara: Lotus Yayınları
- Pellegrini, R. J, Roundtree T., Camagna, T. F, Queirolo , S. S. (2000). On the epidemiology of violent juvenile crime in America: a total arrestreferenced approach. *Psychological Reports*, 86(3),1171-1186.
- Peker, H. (1994). *Çocuk ve suç*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Peker, H. (1990). Suçlularda Dini Davranışlar, 19 Mayıs Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, 93-123.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069-1081.
- Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M., (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 719-727.
- Seligman, M. E. P. (2002). Gerçek Mutluluk, Çev. S. K Akbaş, Ankara:HYB Basım Yayıncılık.
- Silverman, J. R., Caldwell, R. M. (2008). Peer relationships and violence among female juvenile offenders, *Criminal Justice and Behaviour*, 35(3), 333-343.
- Tekin, F. (1996). *Ankara eğitim evindeki çocukların suç işlemlerinde din eğitimi eksikliğinin rolü*. yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Toprak, U. (2011). Çocuk suçluluğunun karakteristik ve yapısal özellikleri, *TBB Dergisi*, 95,313-330, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2011-95-727>, erişim tarihi: 18.08.2015.
- Tuzgöl- Dost, M. (2004). *Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uluğtekin, S., (1991). *Hükümlü çocuk ve yeniden toplumsallaşma*, Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Wood, A. M., Maltby, J., Gillett, R., Linley, P. A., & Joseph, S. (2008). The role of gratitude in the development of social support, stress, and depression: Two longitudinal studies. *Journal of Research in Personality*, 42, 854-871.
- World Youth Report 2003, Dünya Çocuklarının Durumu 2005. Çocukluk Tehdit Altında. http://www.unicef.org/turkey/dcd05/_dcd05.html. "Juvenile Delinquency".

- Yavuz, A. E. (2003). *Tutuklu ya da hükümlü erkek ergenlerde kriminolojik öykü ile madde kullanımı ve aile yapısı arasındaki ilişki*. Uzmanlık tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yavuzer, H., (1990), *Ana- Baba Okulu*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H, (1994), *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H, (2001). *Suç ve çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, Ö (2009). Toplumsal değişme sürecinde “çocuk suçluluğunda” yeni boyutlar, VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, “Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar”, Adnan Menderes Üniversitesi Aydın., http://www.sosyolojidernegi.org.tr/kutuphane/icerik/yildiz_ozkan.pdf. Erişim Tarihi 18.08.2014.
- Yıldız, M. (2014). Suça sürüklenen ergenlerin ceza infaz kurumlarındaki din hizmetlerine katılımları ile ilişkili faktörler, *The Journal of Academic Social Science Studies* 29, III, 201-216.
- Yiğit, R. (2011). Suça yönelmiş çocukların rehabilitesinde değerler eğitimi, *Suç Önleme Sempozyumu* (7-8 Ekim 2011), ss.23-29.
- Yörükoğlu, A. (1997) *Çocuk ve Ruh Sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayıncılık.

